

วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112

โดย Min Sen Concept (นานาสาระ) 19 มิถุนายน 2566

สงครามฝรั่งเศส-สยาม เป็นความขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ 3 และราชอาณาจักรสยาม โดยเริ่ม พ.ศ. 2429 จากความขัดแย้งของลาวกับสยาม กรณีของเจ้าอนุวงศ์ หรือ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3 กษัตริย์ราชอาณาจักรล้านช้างหรือเวียงจันทน์ ถือเป็นมหาราชของลาว ที่พยายามกอบกู้เอกราชจากการเป็นประเทศราชสยาม และปัญหาความขัดแย้งระหว่างสยามกับอังกฤษจากสนธิสัญญาเบอริน โดยอ้างถึงการพยายามยกทัพเข้ามาช่วยกรุงเทพฯ ๑ รบอังกฤษ ทำให้ทหารลาวสามารถเดินทางเข้ามาได้สะดวก ระหว่างนั้นให้ทางเจ้านายหัวเมืองลาวเข้าร่วมตี นครราชสีมา และกวาดต้อนครัวโคราชไปนครเวียงจันทน์ และเหตุการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ของท้าวสุรนารี และวีรกรรมนางสาวบุญเหลือธิดากรมการเมืองนครราชสีมา และทัพสยามติดตามทัพลาวถึงพันพร้าว แต่เจ้าอนุวงศ์พาครอบครัวและพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปพึ่งพระธิดาที่นครเข็ญขวง หรือ เมืองพวน และเจ้าอนุวงศ์ถูกจับประหารที่กรุงเหล็กประจานหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ให้ถอดข้าว และน้ำ และสิ้นพระชนม์

สยามลดฐานะนครเวียงจันทน์เป็นหัวเมืองชั้นจัตวา ขึ้นกับเมืองหนองคาย และยกหนองคายขึ้นเป็นเมืองชั้นเอก และปล้นเผาทำลายเมืองเวียงจันทน์จนกลายเป็นเมืองร้าง และถือว่าพระบรมอัฐิของเจ้าอนุวงศ์ถูกรักษาไว้ใต้บันได วัดอรุณราชวราราม การทำลายราชวงศ์เวียงจันทน์ของ ร ๓ ก่อให้เกิดกบฏหัวเมืองลาว อีสานยึดเยื้อ เช่น กบฏเจ้าแก้ว กบฏผีบุญ และเกิดกบฏฮ่อ ภายใต้การนำของ ปวงนันทิ ซึ่งเป็นกองกำลังชาวจีนที่ต่อต้านราชวงศ์แมนจู ไซ้ธงสีเหลืองเป็นสัญลักษณ์ ปล้นบ้านเมืองในเขตสิบสองจุไทย เมืองพวน ซึ่งเป็นอาณาเขตของไทย โดยช่องสมกำลังที่หลวงพระบาง ทุ่งไหหิน เมืองโพนสะหวัน และมีการลามจนมาตีเมืองเวียงจันทน์ และหนองคาย และเดินทัพไปทางหัวเมืองพันห้าพันหก จะเข้าตีหลวงพระบาง

พ.ศ. 2418 ร ๕ ทรงทราบข่าวศึกฮ่อ โปรดเกล้าให้ เจ้าพระยามหาอำมาตย์ (ขึ้น กัลยาณมิตร) ส่งกองทัพจากกรุงเทพฯ ไปปราบฮ่อ และในปี 2426 พวกฮ่อยกมารุกรานเมืองหลวงพระบาง ทัพสยามยกไป ฮ่อได้ข่าวจึงถอยหนีไปปักหลักอยู่ที่ค่ายทุ่งเชียงคำ และล้อมไว้ 2 เดือน ฮ่อเริ่มอดอาหารแต่ไม่ยอมแพ้ การปราบฮ่อของสยามอยู่จนถึงปี 2428 กองทัพสยามยกไปที่หัวพันทั้งห้าทั้งหก และเมืองพวน ฝรั่งเศสกล่าวหาว่าสยามถือโอกาสรุกกล้าเข้าไปในดินแดนลาว ซึ่งอยู่ในอำนาจของญวน ที่ฝรั่งเศสกำลังจัดการปกครองเมืองญวนอยู่ และทางสยามได้ทำอนุสัญญาเมืองหลวงพระบาง โดยมี โอกุสต์ปารี เป็นไวยักษ์กงสุล ประจำเมืองหลวงพระบาง เพื่อผลประโยชน์ของฝรั่งเศสบนคาบสมุทรอินโดจีน และติดตามการเคลื่อนไหวของสยาม กองทัพสยามจึงถอยทัพกลับมายังหนองคาย เนื่องจากขาดเสบียงอาหาร และแม่ทัพ คือ พระยาราชวรากุล (เอก บุญยรัตนพันธุ์) ถูกฮ่อยิงบาดเจ็บ และในปีนี้ ร ๕ โปรดให้กรมทหารที่ฝึกตามแบบยุโรปขึ้นไปปราบฮ่อ ปราบฮ่อได้ราบคาบจึงยกพลกลับเข้ากรุงเทพฯ เมื่อ 7 มิถุนายน 2430 23 ธันวาคม 2431 พันตรีเปนนอกแก้ว ผู้บังคับการฝรั่งเศสในแคว้นสิบสองปันนา ได้ลงนามในสัญญากับพระยาสุรศักดิ์มนตรี โดยรัฐบาลทั้งสองฝ่ายยังไม่ได้ข้อตกลง ทหารฝั่งเศสจะต้องอยู่ในสิบสองจุไทย ทหารสยามจะตั้งอยู่ในหัวพันทั้งห้าทั้งหก และเมืองพวน ต่างฝ่ายจะไม่ล่วงเข้าไปในเขตแดนกันและกัน ส่วนเมืองแกลงนั้นให้ทหารสยามและทหารฝรั่งเศส ตั้งรักษาอยู่ด้วยกัน จนกว่ารัฐบาลทั้งสองจะตกลงกันได้ และช่วยกันปราบฮ่อที่เป็นโจรร้ายตามแนวชายแดนให้สงบ และนี่เป็นจุดเริ่มต้นที่ทางสยามจะได้จัดการเขตชายแดนอย่างชัดเจน โดยมอบหมายให้แมคคาร์ธี ที่ปรึกษาชาวอังกฤษ (พระยาริภาคภูวดล) ทำแผนที่ชายแดนทางภาคเหนือจนถึงสิบสองจุไท แต่ยังคงตกลงกับฝรั่งเศสที่มีอำนาจเหนือดินแดนแห่งนี้ไม่ได้ และฝรั่งเศสมีท่าทีแข็งกร้าวมากขึ้น และข่มขู่มิให้มหาอำนาจอย่างอังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้อง

4 กุมภาพันธ์ 2435 ม มาสซี เจ้าหน้าที่กงสุลฝรั่งเศสเมืองหลวงพระบาง ถึงแก่กรรมโดยการฆ่าตัวตายที่เมืองจัมปาตักดี ทางรัฐสภาฝรั่งเศส กล่าวหาว่าเกิดจากการคุกคามและข่มขู่ของกองทัพสยาม และรัฐสภาฝรั่งเศสอนุมัติให้ใช้วิธีการที่ดุเดือด สำเร็จโดยเร็ว โดยเสียเงินและเลือดเนื้อให้น้อยที่สุดในการจัดการข้อพิพาทระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2435 จึงมีคำสั่งให้ผู้สำเร็จราชการอินโดจีน ขับไล่กองกำลังสยามให้พ้นเขตแดนที่กำลังพิพาท และเกิดการสู้รบกันขึ้น และกล่าวหาว่าสยามไม่รักษาคำมั่นสัญญา และให้สยามต้องเป็น

ผู้รับผิดชอบ และให้ปล่อยตัวทหาร และคนในบังคับของฝรั่งเศสที่สยามควบคุมตัวไว้ 21 มีนาคม 2435 ฝรั่งเศสส่งเรือลูแดง เข้ามาจอดทอดสมอหน้าสถานทูตฝรั่งเศสในพระนคร เพื่อแสดงแสนยานุภาพ โดยมีผู้บัญชาการสถานทูตเรือเมืองไซ่งอนเข้ามาเจรจาและขอให้ สยามยอมรับเขตแดนญวนว่าจรดถึงฝั่งซ้ายลำน้ำโขง แต่สยามคัดค้านคำร้องนั้น พร้อมทั้ง ดำเนินการทางการทูตกับอังกฤษให้ตั้งอนุญาโตตุลาการตัดสินปัญหาความขัดแย้ง และเชิญ สหรัฐอเมริกาเข้ามาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมรับข้อเสนอ สยามจึงเตรียมป้องกัน ปากน้ำเจ้าพระยา

รัฐบาลสยาม เชื่อว่า รัฐบาลอังกฤษจะสนับสนุน และปฏิเสธจะยกดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ โขง และเสริมกำลังทางทหาร และอังกฤษเห็นความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศสที่อาจ ขยายเป็นการทำสงคราม 22 มีนาคม 2436 กัปตัน โยนส์ ราชทูตอังกฤษได้ส่งโทรเลขไปยัง ลอร์ดโรสเบอรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อขออนุญาตส่งเรือรบ สวิฟท์ เข้ามา ในพระนคร เพื่อคุ้มครองสมบัติของอังกฤษ โดยทอดสมอที่หน้าสถานทูตอังกฤษ

10 กรกฎาคม 2436 ร ๕ มีลายพระหัตถ์เลขา ถึงพระยาชลยุทธโยธินทร์ แจ้งกำหนดเรือรบ ฝรั่งเศสจะเข้าพระนคร วันที่ 13 กรกฎาคม 2436 เวลาเย็น โดยให้พระยาชลยุทธโยธินทร์ เตรียมวางตอร์ปิโดให้เต็มช่องยิง และมีพระบรมราชานุญาตให้ทำการยิงตอบโต้ได้

11 กรกฎาคม 2436 กรมหลวงเทเวศวงศ์โรโปการ เสนาบดี กระทรวงการต่างประเทศ มีโทรเลข ไปยังอัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส แจ้งเรื่องเรือฝรั่งเศสจะเข้ามาแสดงแสนยานุภาพข่มขู่ สยาม และนำไปร้องเรียนต่อ รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศฝรั่งเศส และได้รับการชี้แจงว่า ฝรั่งเศสว่าที่ทหารทำไปนั้นไม่ได้มุ่งหมายจะนำเรือรบเข้าพระนครเพื่อข่มขู่สยามแต่ประการ ใด ฝรั่งเศสมีความประสงค์เดียวกับอังกฤษ คือ ส่งเรือเข้ามาดูแล และรับรองว่าจะถอนกำลัง เดิม

13 กรกฎาคม 2436 รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศฝรั่งเศสโทรเลข ถึง โอกสต์ ปารี ว่า กองทัพ สยามได้วางลูกตอร์ปิโดไว้ในร่องน้ำ และแจ้งให้กองทัพฝรั่งเศสทราบ แต่ยังมีได้ดำเนินการ ทางทหารทูตเพื่อยับยั้งความขัดแย้ง ก็เกิดการปะทะบริเวณปากน้ำเจ้าพระยา และตอนเย็นถึงค่ำก็ ยิงรบทวีความรุนแรงขณะที่ฝนตกอย่างหนัก เรือรบฝรั่งเศส 2 ลำ และเรือนาร์รองแล่นเข้ามาใน ปากน้ำเจ้าพระยา ทหารประจำป้อมพระจุลจอมเกล้า ฯ ทำการยิงด้วยดินเปลา เป็นสัญญาณ เดือน 3 นัดให้ถอยเรือกลับไป แต่กองทัพเรือฝรั่งเศสยังคงรุกไล่ต่อไป ทหารจึงยิงด้วยกระสุน จริง แต่ลูกปืนตกถล่มหัวเรือไป การปะทะนี้ ทหารเรือไทยเสียชีวิต 8 คน และยิงเรือนาร์รอง เยเบเซทองทะเล ต้องแล่นไปเกยตื้น ฝรั่งเศสตาย 3 นาย แต่เรือฝรั่งเศสอีก 2 ลำก็ยังคงเข้ามา พระนครต่อไปได้ และโจมตีป้อมผีเสื้อสมุทร

14 กรกฎาคม 2436 เป็นวันชาติฝรั่งเศส ทั้งสองฝ่ายยุติการรบและปะทะตามจุดต่าง ๆ เพื่อเป็น การให้ความเคารพ และการเจรจาเพื่อยุติสงครามจึงเริ่มขึ้น

ผู้ว่าราชการสยามในคำมั่น และหนองคาย มีการขับพ่อค้าชาวฝรั่งเศส 3 คนจากแม่น้ำโขง ตอนกลาง ในเดือนกันยายน 2436 โดยสองคนนั้นต้องสงสัยว่าลอบค้าฝิ่น และการเสียชีวิตของ ม มาสซี ทำให้ฝรั่งเศสตั้ง โอกสต์ ปารี เป็นกงสุลฝรั่งเศสคนใหม่ และเขาเรียกร้องให้สยาม อพยพที่มั่นทางทหารทั้งหมดบนชายฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงออกไป โดยอ้างว่าเป็นดินแดน ของเวียตนาม และฝรั่งเศสจึงส่งเรือปืน รูแดง มายังกรุงเทพฯ

สยามได้เตรียมการป้องกันปากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเอาเรือมาจมขวางไว้ที่ปากแม่น้ำ ขาวนี้แพร่ ออกไปทำให้เกิดความวิตกกังวลในวงการค้าทั่วไป และอังกฤษเตรียมส่งเรือเข้ามาในสยามอีก เพื่อคุมเชิงฝรั่งเศส และคุ้มครองสมบัติชาวอังกฤษ การดำเนินการนี้สร้างความตึงเครียดในอ่าว ไทย และคาดว่าเป็นการคุกคามฝรั่งเศส จึงส่งเรือรบมาเพิ่มอีก 2 ลำ คือ โกแมต และ แองกอส ตั้ง เพื่อกดดันสยาม

สยามยังได้ติดต่อสหรัฐอเมริกา ให้เข้ามาเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และร่วมเป็น อนุญาโตตุลาการ แต่ได้รับการคัดค้านจากฝรั่งเศสเห็นว่าท่าทีของสหรัฐอเมริกาไม่แตกต่าง จากอังกฤษ คือ สนับสนุนสยาม และนโยบายต่างประเทศของสหรัฐไม่เกี่ยวกับความขัดแย้งใด ๆ เมื่อฝรั่งเศสไม่เห็นด้วยจึงถอนตัวไป

ผลจากการพิพาท มีการลงนามระหว่างรัฐบาล ร ๕ และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสเมื่อ 3 ตุลาคม 2436 เป็นข้อกำหนดที่ฝรั่งเศสตั้งขึ้น โดยให้สยามสละข้ออ้างทั้งปวงในกรรมสิทธิ์

เหนือดินแดนทั่วไปทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และบริเวณเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้น และห้ามมี
เรือติดอาวุธไว้ใช้หรือเดินไปมาในน่านน้ำแม่น้ำโขง ไม่มีการสร้างค่ายและกองทหารในเมือง
หลวงพระบาง นครเสียมราฐ และบนฝั่งขวาแม่น้ำโขงในรัศมี 25 กิโลเมตร และให้คนฝรั่งเศส
และคนในบังคับของฝรั่งเศสเดินทางไปมาค้าขายได้โดยเสรี และขออารักขาเมืองจันทบุรี และ
ชำระค่าเสียหายให้แก่ฝรั่งเศส 3 ล้านฟรังก์ และฝรั่งเศสจะยึดเมืองจันทบุรีจนกว่าสยามจะชดใช้
ค่าเสียหายจนครบ

สงครามนี้เป็นพื้นฐานความขัดแย้งในคาบสมุทรมอินโดยจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในกรณี
พิพาทอินโดจีน ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีจักรวรรดิญี่ปุ่นเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของ
สงครามมหาเอเชียบูรพา

ติดตามเรื่องราวอื่น ๆ ได้จาก www.minsenconcept.com